

Tvorba Ladislava Fukse v zrcadle jeho memoárů

Ladislav Fuks, prozaik, který publikoval od konce padesátých let, nejdříve rané povídky v časopisech, v šedesátých letech svá vrcholná díla, v sedmdesátých a osmdesátých letech romány a novely s rozkolísanou uměleckou hodnotou, zemřel roku 1994. Následující rok se jeho dílo definitivně uzavřelo memoáry *Moje zrcadlo*¹. Tyto vzpomínky vyšly po desetiletém odmlčení, kdy se zdálo, že epilogem autorovy tvorby zůstane rozsáhlý historický román *Vévodkyně a kuchařka*². Paměti se staly Fuksovou dvacátou knihou, počítáme-li i kunsthistorickou monografii *Zámek Kynžvart*³ a výbor z povídek *Cesta do zaslíbené země*⁴, obsahující též několik do té doby nepublikovaných próz.

Kritické ohlasy na závěrečnou knihu Fuksovu byly četné a většinou negativní. Lze však částečně souhlasit s Jiřím Tušlem, podle něhož se v recenzích odrazilo zklamání kritiků, kteří „místo aby hodnotili dílo, kádrují autory“ (Tušl v tom spatřuje pozůstatek deformované marxistické uměnovědy). Paměti nesplnily očekávání vzrušujících, senzačních sdělení a adresných výpadů: „Nic z toho Fuksovo Zrcadlo nenabídlo, a proto i některé zklamané či dokonce podrážděné reakce.“⁵ Tušl, dlouholetý Fuksův přítel a moderátor jeho besed se čtenáři, podal v rozhovoru pro *Právo* též vysvětlení, proč musela být taková čtenářská očekávání zklamána: „Fuksův život byl nadobytě nezajímavý, šedivý, jednotvárný a vlastně smutný. Neměl rodinu, přátele jen výjimečně (...), žil neuvěřitelně skromně a jeho jedinou radostí v posledním desetiletí byla reprodukováná hudba a jídlo. (...) Neměl mocenské ani jiné ambice a netoužil po společenské slávě a lesku. (...) Prožíval-li něco vzrušujícího a dramatického, odehrávalo se to v jeho vnitřním světě a podal o tom vyčerpávající výpověď ve svém díle. Jak vznikalo, odmítal zveřejnit. Koneckonců i receptura na becherovku je výrobním tajemstvím.“⁶

Na loňské Bezručově Opavě jsem byla v příspěvku Marie Mravcové označena za „vstřícnou interpretku odkrývající umělecké a etické hodnoty Fuksova díla.“⁷ Přehlédnou zjevnou ironii, kterou tento výrok obsahuje, neboť se týkal pouze románu *Návrat z žitného pole*. Vstřícně jsem ovšem psala o celé Fuksově tvorbě – a na rozdíl od mnoha recenzí se pokusím vstřícně interpretovat i autorovo dílo poslední. Zaměřím se zejména na způsob, jímž se v memoárech zrcadlí autorova osobnost a tvorba.

1 Ladislav Fuks: *Moje zrcadlo. Vzpomínky, dojmy, ohlédnutí*. Praha, Melantrich 1995. Obsahuje též dodatky *Co bylo za zrcadlem od iniciátora a editora knihy, publicisty Jiřího Tušla*.

2 Ladislav Fuks: *Vévodkyně a kuchařka*. Praha, Čs. spisovatel 1983.

3 Ladislav Fuks: *Zámek Kynžvart, historie a přítomnost*. Karlovy Vary, Krajské nakladatelství 1958.

4 Ladislav Fuks: *Cesta do zaslíbené země*. Praha, Horizont 1991.

5 Lubomír Brožek: *Osamělá tvář v zrcadle času. O autobiografii L. Fukse s jejím spoluautorem Jiřím Tušlem*, *Právo* 7. března 1996.

6 Tamtéž.

7 Viz Marie Mravcová: *Normalizovaný „román“ Ladislava Fukse*, in: Jan Wiendl (red.): *Normy normalizace*. Praha/Opava, ÚČL AV ČR/Slezská univerzita 1996, s. 17.

Fuks své paměti rozvrhl do jedenaosmdesáti kapitol. Jiří Tušl je proložil svými pěti intermezzy (čtvrté z nich je ve formě interview). Výklad začíná životopisně: datem a místem narození, rodiči, školní docházkou, studiem. Chronologii Fuksova vyprávění narušují asociativní skoky do budoucnosti, náznaky dalších souvislostí a životních peripetií. Takovou podobu má však jen několik vstupních kapitol, pak se tok vzpomínek zklidní a zcela podřídí chronologii. Milan Kundera uvádí v románu *Pomalost* dvě rovnice z existenciální matematiky: „Stupeň pomalosti je přímo úměrný intenzitě paměti, stupeň rychlosti přímo úměrný intenzitě zapomnění.“⁸ Lze je aplikovat i na Fuksovy memoáry.

Ty se ještě výrazněji zpomalují zejména v pasážích, kde si autor vybavuje, s takřka láskyplným lpením na minuciózním detailu, své cestovní zážitky z Orientu (ze Střední Asie, Turecka) a vůbec ze zemí s horkým jižním sluncem (bývalá Jugoslávie, Kypr, Španělsko). Zde se volné tempo vyprávění mění až v labužnickou lenost, požitkářsky vychutnávající slunce, moře a zejména jídlo. Fuks jídlo miloval a chuťové požitky spojoval nejen s cestovatelskými zážitky (chuť a přísady poživatin mu vlastně označovaly konkrétní místa, jimiž projel); i stěžejní okamžiky vlastního života měl v paměti uloženy pod adresami konkrétních jídel. Do jisté míry to osvětluje důvod, samozřejmě ne hlavní a jediný, proč se v románu *Vévodkyně a kuchařka* v takové míře objevují recepty na nákladnou a lákavou krmí, přestože postava kuchařky vstupuje do textu až v závěrečných kapitolách. Pochopitelně, že zde recepty fungují rovněž jako dobová rekvizita a spoluvytvářejí atmosféru příběhu, zpětně – ve světle paměti – však také potvrzují autorovu libůstku, jež byla nedílnou součástí jeho osobnosti.

Druhou Fuksovou vášní, známou již dříve z četných jeho interview pro noviny a časopisy, byla láska k vážné hudbě, především k operám Verdiho, Donizettiho a Belliniho. I v pamětech má autor k tomuto tématu mnoho co říci, dokonce do jejich původní podoby vtělil převyprávění šedesáti operních libret; tuto kapitolu Jiří Tušl, myslím, že oprávněně, z textu vyřadil. Vydal však Fuksova „průvodce librety italských oper“ samostatně pod názvem *Leť, myšlenko, leť na zlatých křídlech vánku...* (1994). (Narážky na Fuksovu inspiraci hudbou, zejména pokud jde o kompoziční a motivickou výstavbu, byly činěny v četných studiích a recenzích autorových próz. Nikdo se však zatím nepokusil o skutečnou analýzu tohoto vlivu či analogie.)

V čtvrtém, dialogickém Tušlově intermezzu, doplnil Ladislav Fuks obraz své osobnosti o rys, který z pochopitelných důvodů za svého života přísně tajil: představil se jako člověk hluboce věřící v Boha. Nepochybně to dotváří jeho osobnost, ale stopy této víry ani zpětně v jeho tvorbě nena-
lézáme.

V některých recenzích, a to kritiků solidních (např. Mileny Nyklové⁹), se objevila výtky, že čtenář bude zklamán, neboť se z paměti nedozvídá nic o vztahu k milencům, byť Fuksova homosexualita byla všeobecně známa. Dostatečně však o ní hovoří Jiří Tušl v intermezzech; z ní odvozuje i pocit nejistoty a ohrožení, který Fuks tak naléhavě a neopakovatelně navozoval ve své tvorbě. Vnímavý čtenář si však – poznamenejme na okraj – všimne jistého náznaku v podobě jmen: některá mužská jména, většinou těch, kdo jej doprovázeli na cestách, jsou uváděna toliko s iniciálou příjmení. Ani o svém nevydařeném a krátkodobém manželství s Italkou, příbuznou někdejšího papeže, se Fuks nezmínil byť jen slovem. Mezi fotografickými přílohami však nacházíme obrázky novomanželů.

⁸ Cit. podle Milan Blahynka: *M. K. Čechofiřský de la douce France* (Poznámky k četbě *Pomalosti* Milana Kundery), Host 1996, č. 3-4.

⁹ Milena Nyklová: *Moje zreadlo*, Svobodné slovo 9. února 1996.

Další výtky recenzentů se týkaly toho, že Fuks v memoárech pominul, jak a proč napsal své jednotlivé knihy. Referuje o nich jakoby zvnějšku, jako by s nimi neměl nic společného. V podstatě opravdu uspořádal toliko chronologii vnějších událostí svého života (konstatuje M. Nyklová). Tyto výtky mají opodstatnění jen zčásti. Platí zejména tehdy, když Fuks pečlivě zaznamenává, kdy a kde vyšly jeho knihy a odtažitě a nezáživně vypráví jejich obsah, popřípadě cituje celé pasáže, jež sám považuje za zvláště zdařilé.

Poněkud bizarně a nadbytečně působí rozsáhlé výňatky z vlastní knihy o Kynžvartu, z nichž většina byla v monografii tištěna petitem. Dvacetistránkové pojednání o historii habsburského rodu převzal Fuks z publikace Jana Galandauera a Miroslava Honzíka *Osud trůnu habsburského* (pramen uvádí). Avšak podobným způsobem pracoval i ve *Vévodkyni a kuchaře* (pasáže o zrcadlech, upírech a způsobech pohřbívání převzal z obskurní literatury). Také do novely *Nebožtíci na bále*¹⁰ a povídek o paní Alerheilligové ze *Smrti morčete*¹¹ vmontoval po způsobu koláže anekdoty, reklamy a inzeráty z *Humoristických listů* z roku 1905.¹² Jestliže přijmeme princip rozsáhlé citace jako jeden z autorových trvalých tvůrčích postupů, přestává se nám tato složka pamětí jevit pouze jako bizarní.

Fukse-spisovatele utvářely zážitky z dětství, chladné vztahy uvnitř rodiny, odchod židovských spolužáků do koncentračních táborů, okouzlení zrcadly a panoptikem. Právě panoptikální svět nalzáme ve výstavbě jeho příběhů, v pitoreskním „zrcadlení“ jeho postav. Fuks o těchto podnětech v knize svých vzpomínek sám mluví a jejich vztah k dílu ozřejmuje. Zamýšlí se i nad svým pojetím poslání spisovatele a literatury (v úvodních a závěrečných kapitolách). Svě literární krédo shrnuje: vždy usiloval o zachycení konfliktu mezi zlem a dobrem a o předání pozitivního poselství člověku. Toto jednoduché a lapidární vyznání poněkud zaniká mezi cestopisnými vzpomínkami; hlavně je však čtenář, dychtivý intimností a skandálních odhalení, přehlédl.

Fuks se čtenářům ve svém díle na rozloučenou představil, jaký skutečně byl: kultivovaný, podivínský, osamocенý, tajnůstkářský. Ale hlavně: nabídl jim přesně to, co sliboval jejich titul, to, co zrcadlo může poskytnout – vnější obraz. Právem připomněl netolerantním soudcům Fuksova díla ve své předmluvě Arnošt Lustig: „...nikde jinde než v umění se tak rychle nezapomíná na méně povedené práce, neboť tady se sčítají jen díla zdařilá. Ladislav Fuks jich má na svém kontě dost: kdyby nenapsal nic jiného než Theodora Mundstocka, žil by v české literatuře tak dlouho, jak dlouho bude žít tato literatura.“¹³

10 Ladislav Fuks: *Nebožtíci na bále*. Praha, Čs. spisovatel 1972.

11 Ladislav Fuks: *Smrt morčete*. Praha, Mladá fronta 1969.

12 Viz Drahomíra Vlašínová: Typy intertextovosti v prózách Ladislava Fukse, in: Daniela Hodrová (red.): *Literatura v literatuře*. Praha/Opava, ÚČL AV ČR/Slezská univerzita 1995.

13 Arnošt Lustig: *Klasik Ladislav Fuks*. In: *Ladislav Fuks: Moje zrcadlo*, s. 12.